

Makale Gönderim Tarihi: 01.05.2023

Yayına Kabul Tarihi: 30.06.2023

Araştırma Makalesi

YENİŞEHİR'DE (LARİSSA) OSMANLI VAKIFLARI VE EKMEKÇİZÂDE AHMED PAŞA VAKFI*

Yahya Koç **

ÖZ

Yenişehir'de, akıncı ailesi Turhanoğulları ve diğer devlet ileri gelenlerinin kurdukları vakıflar şehrin sosyal ve ekonomik yapısına katkıda bulunmuş olup kültürel dokusunu çeşitlendirmiş ve sağlamlaştırmıştır. Ekmekçizâde Ahmed Paşa (ö.1618), I. Ahmed döneminde başdeftardalık yapmış, defterdarlığı döneminde Rumeli'nin çeşitli şehirlerinde kurduğu vakıflarla toplumsal ve kültürel hayatı desteklemiş bir devlet adamıdır. Yunanistan'da Gümülcine ve Selanik'in yanı sıra Yenişehir'de; Bulgaristan Samakov'da kurduğu vakıflarla bu şehirlerde sosyal ve kültürel hayatın sürdürülmesinde önemli işlevlere sahip olan cami, mescit, medrese, imarethane ve zâviye gibi hayrî eserlerin finanse edilmesini sağlamıştır. Rumeli'ndeki bu hayrâtının yanı sıra, Edirne'de ve İstanbul'da inşa ettirmiş olduğu medrese, kervansaray ve sebiller Ahmed Paşa'nın diğer hayrî eserleri arasında sayılabilir. Bu çalışmada Ahmed Paşa'nın, günümüz Yunanistanı'nın orta kısmında yer alan Tesalya'da bulunan ve Larissa adıyla anılan Yenişehir'de kurmuş olduğu vakfı üzerinde durulmuştur. Ahmed Paşa'nın, çeşitli gayrimenkuller ve bir miktar nakit ile tesis ettiği bu vakfın buradaki inşaa ettirdiği Kâdiri Zâviyesinin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır. Ayrıca Yenişehir'de yaşayan ahalinin ve esnafın, ekonomik anlamda söz konusu vakfın imkanlarından yararlandığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlılar, Rumeli, vakıflar, Yenişehir, Ekmekçizâde Ahmed Paşa.

OTTOMAN WAQFS IN YENİŞEHİR (LARİSSA) AND THE EKMEKÇİZÂDE AHMED PASHA WAQF

ABSTRACT

In Yenişehir, the waqfs established by the Turhanoğlu family of raiders and other state dignitaries contributed to the social and economic structure of the city and diversified and consolidated its cultural texture. Ekmekçizâde Ahmed Pasha (d. 1618) is a statesman who served as chief treasurer during the reign of Ahmed I and supported social and cultural life with the foundations he established in various cities of Rumelia during his term as treasurer. By his waqfs in Komotini (Gümülcine) and Thessaloniki (Selanik) in Greece and Yenişehir, Samakov in Bulgaria, helped to finance charitable institutions such as mosques, madrasas, hospices (imârethane), dervish lodges (tekkas and zâviyes) which played important roles in social and cultural life in these cities. In addition to his charities in Rumelia, Ahmed Pasha also built

* Bu makale, Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) tarafından 14-15 Mayıs 2022 tarihinde düzenlenen "Tarih Boyunca Rumeli Coğrafyasında İlim, İrfan ve Hikmet" isimli uluslararası sempozyumda sunulan "Defterdar Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa'nın Yenişehir'deki Vakfı" başlıklı bildirinin yeniden ele alınarak genişletilmiş halidir.

** Arş. Gör. Dr. Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yeni Çağ Tarihi Anabilim Dalı, yahyametinkoc@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-5918-6749.

Atrf: Koç, Y. (2023). Yenişehir'de (Larissa) Osmanlı Vakıfları ve Ekmekçizâde Ahmed Paşa Vakfı. Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Istranca Tarih Araştırmaları Dergisi. C.1, S.2, 23-43.

caravanserai and fountains in Edirne and a madrasa in Istanbul. This study focusses on Ahmed Pasha’s waqf in Yenişehir, modern Larissa, Thessalia in the middle part of Greece. Ahmed Pasha’s waqf which was founded by various properties and an amount of cash, provided the needs of a small dervish lodge (zâviye) and sūfis in this lodge. In addition, it is understood that the people and tradesmen living in Yenişehir benefited from the opportunities of this foundation in economic terms.

Keywords: Ottomans, Rumelia, waqfs, Yenişehir, Ekmekçizâde Ahmed Pasha.

Giriş

İslam tarihi boyunca çoğu devlette olduğu gibi, Osmanlı Devleti’nde de toplumun sosyal, kültürel ve şehirciliğe dair ihtiyaçlarının karşılanmasında devlet adamları genellikle, doğrudan bu alanlardaki yatırımlarla değil, vakıflar aracılığıyla iş görmüşlerdir. Sultanlar başta olmak üzere veziriazam, defterdar veya şeyhülislam gibi devletin yüksek idaresinde bulunan idareciler kurdukları vakıflarla toplumun söz konusu ihtiyaçlarını gidermekte önemli roller üstlenmişlerdir (Berki, 1962: s. 9-12). On yedinci yüzyılın çekişmeli siyasi ortamında merkezi hükümette maliye idaresinin başına geçmeyi başarmış olan Ekmekçizâde Ahmed Paşa (ö. 1618), siyasi kariyerinin yanı sıra, İslam tarihindeki bu geleneği devam ettirerek hayır işlerine yaptığı yatırımlarla dikkati çeken bir Osmanlı paşasıdır. Bilhassa Rumeli’de Müslüman ahalinin dini ve kültürel yaşantısını desteklemeye yönelik imar faaliyetlerine giriştiği bilinmektedir. Sûfi ve tüccar bir çevreden gelen Ekmekçizâde Ailesine mensubiyetinin de etkisiyle Edirne, Samakov, Gümülcine, Selanik ve Yenişehir’de yaptırdığı medrese, mescit ve tekkeleri, kurduğu vakıflarla desteklemiştir.¹ Bu çalışmada, Yenişehir’deki Osmanlı vakıflarının genel bir tanıtımı yapıp bu vakıflardan biri olan, Ahmed Paşa’nın Yenişehir’de yaptırmış olduğu tekkenin desteklenmesi için kurmuş olduğu gayrimenkul ve para vakfı ele alınacaktır. Yayınlanmış vakfiye sureti (Mete & Oğuz, 2017, s. 234-236) ve ilgili arşivlerde ulaşılan belgelerden başka Yenişehir’deki vakıfların Hicrî 1103 senesine (1691-1692) ait olan muhasebelerinin kayıtlı olduğu defterden² yararlanılarak bu vakfın ayrıntılı bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Ahmed Paşa’nın çalışmaya konu olan vakfını kurduğu Yenişehir, günümüzde Larissa adıyla bilinmekte olup,³ Yunanistan’da Tesalya Ovası’nın doğusunda Ege Denizi’ne yaklaşık 50 km mesafede bir yerleşim merkezidir. Yıldırım Bayezid döneminde Evrenosoğlu komutasında yapılan ilk akın ve iskân faaliyetlerinden (1389-1391) (Kılıç, 2014: s. 77-79) sonra II. Murad döneminde diğer bir akıncı beyi Turhan Bey

¹ Ekmekçizâde Ailesi, aslen Şirazlıdır. Safevilerin buraya hâkim olunca başlattıkları kıyımdan kaçan aile Edirne’ye gelip yerleşir. Ekmekçizâde Ahmed Paşa’nın dedesi olduğu anlaşılan Fethullah, Edirne’de ticaretle geçimini sağlarken sûfi çevrelerle sıkı münasebetler kurmuştur. İki oğlundan biri Gülşenî Tarikati’nin meşhur şeyhlerinden Muhyî-i Gülşenî (ö. 1605) diğeri ise maliyede yükselerek çeşitli vazifeler almış olan Ekmekçizâde Mehmed Bey’dir (ö. 1574/75). Ahmed Paşa, bu Mehmed Beyin oğlu olmalıdır. Aileye Ekmekçizâde lakabı verilmiş olmasının nedeni ise dede Fethullah’ın muhtemelen ekmekçiler esnafından olmasıdır. Bkz. (Koç, 2004: 213-214). Ahmed Paşa’nın Gümülcine ve Selanik’te kurduğu vakıflar hakkında bakınız. (Parlak, 2015, 2019).

² TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Kadı Sicilleri Arşivi (KSA), Tırhala Yenişehir-i Fener Vakıfları Muhasebe Sicil Defteri (bundan sonra Yenişehir Muhasebe), no: 33.

³ Osmanlılar döneminde Aydın, Bursa şehirlerine bağlı olup bu isimle anılan yerleşimler olduğu gibi Tesalya’nın diğeri bir şehri olan Tırhala’da ve güneyde Mora’da yine Yenişehir olarak isimlendirilen yerler vardı. Larissa ise bu dönemde genellikle Yenişehir-i Fenâr/Fener olarak isimlendirilmekteydi. (Kiel, 2013: 474).

komutasındaki akınlarla (1423 ve sonrası) Tesalya'nın ve dolayısıyla Yenişehir'in nihai olarak Osmanlı Devleti'ne bağlandığı anlaşılmaktadır (Kayapınar, 2005: 183-196; Kiel, 2013: 474). Burada bulunan şehirlere yapılan iskânlarla bölge şehirlerindeki Müslüman nüfusun arttığı görülmüştür. Doğu Tesalya'da bulunan eski Larissa şehrinin yakınlarında kurulan Yenişehir, bu iskân faaliyetleriyle beslenerek bir Müslüman şehri hüviyetine bürünmüştür. Yenişehir'de 1455 yılına gelindiğinde Türk ve Müslüman nüfusun oranı gelen iskânlılarla birlikte artarak %84'ü bulmuştur. 16. yüzyılda Rumeli beylerbeyliğine bağlı kazalardan birisi haline getirilen Yenişehir'de Türk ve Müslüman nüfusun çoğunluğunu koruyor olması fetih ve iskanla başlayan Türkleşme, İslamlaşma ve dolayısıyla Osmanlılaşma sürecinin müspet sonuçlar verdiğini gösterir (Halaçoğlu, 1974: s. 89-100; Kayapınar, 2005: s. 189).

Rumeli şehirlerinin Osmanlı dünyasına dahil olmasında yapılan fetih ve iskân faaliyetlerinin yanı sıra buralarda kurulan vakıfların çok ehemmiyetli tesirleri olmuştur. İlk dönemlerde fethi gerçekleştiren akıncı beylerinden bazılarının yurtluk olarak geniş çaplı bir serbestiyet içinde idaresini üstlendiği Rumeli şehirlerinde bu beylerin kurdukları vakıflarla şehirlerin imar ve bayındırlık yönünden gelişmesini sağladıkları görülmüştür.⁴ Yenişehir'de bu inisiyatifi alan Turhan Bey, buraya oldukça geniş kapsamlı bir vakıf kurmuştur. Turhan Bey ailesinden Ömer, Hızır ve Ahmed beyler de kurdukları vakıflarla Tesalya'daki diğer şehirlerin yanında Yenişehir'deki toplumsal ve kültürel hayatın gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır (Kayapınar, 2005: s. 191-193).

Ahmed Paşa'nın Hayatı ve Kariyeri

Yenişehir'de vakıf kuran devlet adamlarından biri olan Ekmekçizâde Ahmed Paşa (ö. 1618) Edirne'de doğmuştur. Aslen Şirazlı olan bir aileye mensuptur (Koç, 2004, s. 213). Babası Hacı Mehmed'in, Gülşeniyye Tarikatı şeyhi Muhyî-i Gülşenî'nin kardeşi olan Ekmekçizâde Mehmed'le aynı kişi olması kuvvetle muhtemeldir. Ahmed Paşa'nın dedesinin Edirne'de ekmekçiler esnafının kethüdalığını yapmış olmasından dolayı ailenin Etmekcizâdeler lakabıyla meşhur olduğu anlaşılmaktadır (Sağırılı, 2000, s. 72). Ahmed Paşa'nın Edirneli bir sipahî olduğu ve sonrasında maliye bürokrasisinde yükseldiğine (Katib Çelebi, 2016, s. 425) dair rivayetlerden başka esnafıktan maliyeye geçtiğine dair rivayetler vardır (Sağırılı, 2000, s. 72). Muhtemelen ilk gençlik senelerinden sonra yöneldiği maliye idaresi bürolarında 16. yüzyılın sonlarına doğru, sırasıyla *cizyedârlik*, *muhassıllık* ve ordu defterdarlığı gibi çeşitli görevleri ifa ettikten sonra Sultan III. Mehmed döneminde (1595-1603) Rumeli defterdarı tayin edilmiştir. Sultan I. Ahmed döneminde (1603-1617) vezirlik payesi de alarak başdefterdarlık makamına getirilmiştir (Peçevi İbrahim Efendi, 1982, II: s. 332).

Başdefterdarlığı esnasında Celâli isyanları, Osmanlı hükümetini taşrada uğraştıran başlıca mesele haline gelmişti. Bu isyanları bastırmak üzere ordunun başına serdar tayin edilmiş olan Kuyucu Murad Paşa, isyancı liderlerden Canbolatoğlu Ali'nin isyanını Halep'te bastırıp Ankara taraflarına döndüğünde, Ahmed Paşa, Halep'te kalan Rumeli askerinin komutanlığına tayin edilmiştir. Ahmed Paşa, 1608 senesi bahar mevsiminde, komutanı olduğu orduyu sağ salım Ankara taraflarında bulunan Kuyucu Murad Paşa'ya

⁴ Evrenosoğlu'nun Gümülcine, Serez ve Yenice Vardar'ın şehirleşmesine katkıları için bkz. (Kılıç, 2014: 115-143).

ulaştırmıştır (Naima, 2007, II: s. 339). Kariyeri boyunca Ahmed Paşa’nın, defterdarlığın da sağladığı imkanlarla ciddi bir zenginlik elde etmesi, veziriazamların onu çekememelerine yol açmıştır. Naima, Veziriazam Nasuh Paşa’nın, Ahmed Paşa’ya dış bileyip tasfiyesi için uğraştığını, başaramayınca 1613 senesinde onu Halep’e tayin ettiğini aktararak bu durumu örneklendirmiştir (Naima, 2007, II: s. 402). Bu dönemde, aslında Ahmed Paşa da gözünü veziriazamlığa dikmiştir. Ancak Sultan I. Ahmed, ona güvenip de bu makamı vermemiştir. Bir süre sonra gözden düşmüş ve defterdarlıktan azledilmiştir. Azli üzerine yaşadığı üzüntü nedeniyle hastalanıp 1618 senesi Şubat ayında vefat etmiştir (Peçevi İbrahim Efendi, 1982, II: s. 338). İstanbul’da Vefa semtinde yaptırmış olduğu medresenin bitişiğinde inşa ettirdiği türbesine defnedilmiştir.⁵

Ahmed Paşa, başdefterdar olduktan sonra toplumun yarar sağlayacağı eserler bina ettirmiş ve bunların ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli vakıflar tesis etmiştir. Memleketi olan Edirne’de, Tunca nehri üzerine 1607-1608 yıllarında yaptırdığı köprü ile Sultan I. Ahmed’in emriyle inşa ettirdiği kervansaray banisi olduğu eserler arasındadır. Ayrıca Ereğli’de bir han ve Edirne şehir merkezinde sebil ve çeşmeler yaptırmıştır (Yücel, 1968: 132). Günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalmış olan Cisir-i Mustafa Paşa kasabası ile Edirne arasındaki bir mevkide bulunan Sefer Baba Tekkesi’nin, Ahmed Paşa’nın bu bölgede yaptırdığı hayrî eserlerden biri olduğu anlaşılmaktadır (BOA, AE. SMMD. IV: 100-11718). Paşa yine Edirne’de, Süleymaniye Küçükpazarı Caddesinde yer alan Şah Melek Paşa Zâviyesi olarak da bilinen Gülşenî Tekkesi’nin kapsamlı bir tamiratını yaptırıp buranın gelir kaynaklarını yeniden düzenlemiştir (Ahmed Bâdî Efendi, 2014, I: s. 169).

Ahmed Paşa’nın, İstanbul’da, Vefa semtinde yaptırdığı medrese günümüze ulaşmış diğer bir eserdir (Eyice, 1994: s. 547-548). Paşa’nın, Rumeli şehirlerinden Gümülcine’de, cami, mescit, medrese ve kütüphanesiyle birlikte bir külliyyeye hayat vermiş olan vakfın kurucusu olduğu bilinmektedir (Parlak, 2015: s. 37). Ayrıca Ahmed Paşa’nın Selanik’te bir Mevlevîhâne inşa edip burayı hayrat olarak vakfettiği anlaşılmaktadır. Selanik’teki bu dergâhın, semahâne, birkaç oda, kabristan ve ortasında leziz suyu akan mermer çeşmesi bulunmaktaydı. Kendi adıyla anılan mahallede bulunan bu dergâhın üç tarafı Namazgâh Dağı’nın etekleri, bir arsa ve kısmen yola bakmaktaydı. Bir tarafında ise buraya gelir getirmek üzere vakfedilmiş olan sebze bahçesi vardı (VGM, 2432: 203; 2429:21; 2431: 1-2). Ahmed Paşa’nın Rumeli’ndeki hayratı arasında, Samakov’da inşa ettirmiş olduğu bir medresenin mevcut olduğu kayıtlara geçmiştir (BOA, İE. TCT: 25-2614).

Yenişehir’de Kurulmuş Olan Başlıca Vakıflar

Yaptığı akınlarla Yenişehir’in de içinde bulunduğu Tesalya bölgesinin fethini sağlayan Turhan Bey, kurmuş olduğu vakıflarla bölgenin imarı ve kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Yenişehir’de 15. yüzyılın ilk yarısında kurmuş olduğu vakıf, oğlu Ömer Bey’in yaptığı eklemelerle oldukça kapsamlı bir vakıf haline gelmiştir (Halaçoğlu, 1974: s. 92). Tırhala ve Yenişehir’de bu vakfa bağlı kayda değer sayıda hayrât ve mevkûfât mevcuttu. Yenişehir’de şehir merkezinde bir cami, bir zâviye; buraya bağlı

⁵ Sağırılı, *Mehmed B. Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)nin Nuhbetüt-Tevârih vel-Ahbârı*, 72. Ahmed Paşa’nın İstanbul’da Şehzadebaşı Camii’nin arkasında yaptırmış olduğu medrese ve türbe hakkında bkz. (Yücel, 1968: 132-134).

köylerden Sıcakpınar'da bir zâviye, bir cami ve bir mescit ile Tatarköyü'nde bir cami; Platomona Kalesi yakınlarında bir zâviyeyle bir mescit; Çeşme köyünde bir zâviye; Livadya'da bir cami bu vakfa bağlıydı. Vakfın giderlerini karşılamak üzere Tırhala'daki gelir kaynaklarından başka, Yenişehir'de, bedesten, hamam ve dükkan gibi gayrimenkullerin gelirlerinden oluşan mevkûfatı bulunmaktaydı (Değerli, 2017). Turhanoglularının inşa ettirdikleri cami, mescid, medrese, muallimhâne ve zâviyelerle bölge ahalsinin bilhassa Müslümanların dini ve kültürel yaşantılarını sürdürmelerinde ve İslamiyet'in bölgede yayılmasında etkili olduklarında şüphe yoktur. Bedesten başta olmak üzere vakfa bağlanan mevkûfatla da bölge ekonomisinin canlılığını korumasına destek olunuyordu.

Turhan Bey ve oğullarının yanı sıra Evrenosoğlu beylerinden Burak Bey, Mihrimah Sultan ve Kadı Muslihiddin gibi devlet adamı ve saraylılar Yenişehir'de vakıflar kurup bunlara akarat tahsis etmişlerdir. Kadı Muslihiddin, kurduğu vakıfla Bayraklı Camii olarak bilinen caminin giderlerini karşılamış (BOA, C. EV: 31-1525), Burak Bey ise Yenişehir'de yaptırdığı imarete yine buranın civarındaki köylerden mevkûfat bağlamıştır (BOA, C. BLD: 116-5799 aktaran Halaçoğlu, 1974: s. 92).

Fetihten kısa süre sonra tesis edilen bu vakıfların yanı sıra Yenişehir'de pek çok başka vakıf tesis edilmiştir. Kurulan vakıflara ilişkin derli toplu bir listeye, Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'ndeki Kadı Sicilleri Arşivi'nde yer alan *Tırhala Yenişehir-i Fener Vakıfları Muhasebe Sicil Defteri*'nde ulaşmak mümkündür. Bu defterde, genel olarak, Yenişehir'de bulunan vakıfların Hicrî 1103 senesine ait olan (1 Muharrem-29 Zilhicce 1103/24 Eylül 1691-11 Eylül 1692) gelir, masraf ve giderleri kayıt altına alınmıştır. Defterin başında bulunan *fihristten* ve defterdeki diğer kayıtlardan anlaşıldığına göre Yenişehir'de bu tarih aralığında kayıtlı olan 98 vakıf bulunmaktadır.⁶ Defterdeki vakıfların türleri incelendiğinde vakfedilen şeyin türüne göre üç tür vakfa rastlanmaktadır. Söz konusu vakıflar, gayrimenkullerin kendilerinden veya gelirlerinden yararlanmaya yönelik vakıflar, nakit sermayenin işletilmesinden elde edilen kârdan yararlanmaya yönelik nukûd yani para vakıfları, bir de her iki türü bünyesinde barındıran hem gayrimenkul hem de nakit sermayeden yararlanmaya yönelik vakıflar şeklinde sınıflandırılabilir. Buna göre defterdeki vakıflardan 62'si para vakfı olarak kaydedilmiştir. Diğer 36 vakıf ise büyüklü küçüklü gayrimenkulün bağlandığı vakıflar olarak defterde kayıtlıdır. Çalışmamızda ele aldığımız Ahmed Paşa'nın vakfı hem nakit sermayenin hem de gayrimenkulün kendisine bağlandığı bir vakıf niteliğiyle defterde *Ekmekcizâde Ahmed Paşa nâm sâhibü'l-hayrın nukûd ve müsekkafât* vakfı olarak isimlendirilmiştir (İSAM, KSA, Yenişehir Mh: 1).

Yenişehir'de tesis edilmiş olan vakıflar arasında para vakıflarının çoğunlukta olması, üzerinde durulması gereken bir meseledir. Osmanlı topraklarında Fatih Sultan Mehmed döneminde yaygınlaşmaya başlayan para vakıflarının, 16. yüzyılda ulema arasında yaşanan tartışmalardan sonra genel kabul görmelerinin sonucunda, sayıları 17. yüzyılda hızla artmıştır. Yenişehir gibi Rumeli şehirlerinde sayılarındaki bu artışın ardında, dini meşruiyetin sağladığı güdünün yanı sıra dünya-tarihsel bağlamda yaşanan

⁶ Defterin başındaki fihrist, sayfa eksiğinden dolayı tam değildir. Defterin tamamı incelendiğinde mevcut vakıf sayısının 98'i bulunduğu anlaşılmaktadır. Bkz. TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İsam), Kadı Sicilleri Arşivi (KSA), Tırhala Yenişehir-i Fener Vakıfları Muhasebe Sicil Defteri (bundan sonra Yenişehir Mh), nr: 33, 1.

ekonomik gelişmelerin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Birkaç yüzyıldır Avrupa'da uluslararası transit ticaret faaliyetlerinin artmasına paralel olarak sermaye birikiminin artış göstermesi, bu sermayenin korunduğu ve değerlendirildiği finans kurumlarının (faizli bankacılık, anonim şirket, borsa, sigorta) ortaya çıkıp yaygınlaşması, Amerika kıtasından gelen değerli madenlerin Avrupa piyasalarından sonra Osmanlı ülkesini istila etmesi, para vakıflarıyla ilgili gelişmeleri etkileyen dış etmenlerdir. Osmanlılar, kapitalizmin tarihsel gelişimiyle birlikte ortaya çıkan bu yeni finans kurumlarının yerine para vakıflarına yaygınlık kazandırarak Osmanlı şehirlerindeki üretim ve ticaret için düzenli, istikrarlı ama faizsiz bir kredi kurumuna işlerlik kazandırmışlardır. Ayrıca, Osmanlı ülkesini istila eden değerli madenlerin tedavülde olan paraların değerini düşürdüğü bir dönemde para vakıfları, sermayelerini işleterek değerini korumak isteyen esnaf ve ahaliye, şeriat ölçüleri içinde bir imkân sağlamıştır (Bulut, 2019, 1: s. 56-57).

Rumeli'de, 17. yüzyılda, Yenişehir gibi şehirlerde birçok örneğine rastlanan bu vakıflar sayesinde cami, medrese, tekke gibi hayrî kurumların giderleri karşılanmıştır. Sağlık, eğitim, şehir altyapısına yönelik harcamaların yine para vakıflarından sağlanan gelirler sayesinde karşılandığı görülmüştür. Vakıf kurucularının tahsis ettiği meblağların işletilmesiyle, mütevelliler tarafından %10 ile %15 arasında değişen oranlardaki kar oranlarıyla küçük ölçekli tüccar ve esnafa borç ve kredi verilmesi mümkün olmuştur. Böylece taraflar arasındaki borç ilişkisinin sonucunda elde edilen kâr (ribh/irbâh) yine vakıfların harcamalarının karşılanmasında kullanılmıştır (Bulut, 2019, 1: s. 58-59).

Yenişehir'de 17. yüzyılın sonlarına doğru ahalinin zenginleri tarafından çok sayıda para vakfının kurulduğu anlaşılmaktadır.⁷ Yenişehir'deki para vakıflarının muhasebe kayıtlarında bu vakıfların nasıl işletildiğine dair verilere rastlamak mümkündür. Bu kayıtları ve ilgili sicilleri inceleyen Salakidis, Yenişehir'deki başlıca para vakıflarından biri olan Akçelizâde Hacı Ahmed'in para vakfı hakkında ayrıntılı bir çalışma yapmıştır. Salakidis'e göre, Hacı Ahmed Ağa, aynı zamanda yarı-aile vakfı olduğu anlaşılan bu vakfı, inşa ettirmiş olduğu kendi ismini taşıyan caminin giderleri ve diğer vazifeler için kurmuştur. Vakfı bünyesinde 15.000 kuruşu vakfetmiştir. Vakıftan aile üyelerine de ödemeler yapılmasını şart koşturmuştur (Salakidis, 2011, s. 73-77). Ahmed Ağa'nın para vakfının 1691-692 senelerine ait muhasebe kayıtlarına göre vakfedilen 15.000 kuruştan aralarında askerler ve köylülerin bulunduğu şahıs ve gruplara 85 adet borç verilmiştir. Bunlar arasında bireysel borçlanma yapanların sayısı 66'dır. Kalan 19 borç ise köy ve mahallenin toplu olarak yaptıkları borçlanmalardır. Bu borçların büyük bir kısmı muhtemelen vergi ödemeleri için verilmiştir.⁸ Fakat borçların tamamından, beklenen kâr oranıyla geri ödeme alınamamıştır. Akçelizâde Vakfının senelik gelirinden 38.388 akçe, eksik kalan borçlardan bazılarının tamamlanması, Ahmed Ağa'nın evladına, kardeşine ve cami müstemilatında kalan sekiz talebeye ödemeler yapılması, camide görevli din hizmetlileri, caminin temizlik işleri, kandil yağı masrafları, vakfın kayıtlarının tutulması, vakfa ait gelirlerin tahsili, vakfın muhasebesinin yapılması ve kadılık işlemlerine harcanmıştır (Salakidis, 2011, s. 67-69).

⁷ İSAM, KSA, Yenişehir Mh, nr. 33, s. 1; BOA, C. EV: 517-26144.

⁸ Para vakıflarının, avârız gibi çeşitli vergi borçlarının karşılanmasında reayaya mali destek sağladığına başka eyalet ya da sancak merkezlerinde rastlanabiliyordu. Tekirdağ örneği için bkz. (Ateş, 2009: 106).

Yenişehir’de 17. yüzyılın sonlarında mevcut olan vakıfların muhasebe özetlerinin kayıtlı olduğu defterden derlenen vakıf listesi aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 1: Yenişehir’deki Vakıfların Listesi

No	Vakfın Adı/Kurucusu	Türü
1	Yusuf Çelebi	Nakit
2	Müftüzâde Abdullah Efendi	Nakit
3	Hüma Hatun bnt. Mustafa Bey	Nakit
4	Ekmekcizâde Ahmed Paşa	Nakit ve Gayrimenkul
5	Salina ? ve Pir Ahmed Çavuş	Nakit
6	Yenişehir kurbunda Kanı Muhammed Efendi	Gayrimenkul vakıf
7	Hacı İbrahim b. Hayran	Nakit
8	Habibe bnt Emir Şah	Nakit
9	Hak Tatarı Camii	Nakit
10	Aişe bnt. Hacı Recep	Nakit
11	Hacı Musa Ağa	Nakit
12	Sarı Hanı Karyesinden Kara Mehmed Ağa	Nakit
13	Kabil Ağa	Nakit
14	Seyyid Hacı Ali	Nakit
15	Hacı Ramazan	Nakit
16	Hekim Emir Halil	Gayrimenkul vakıf
17	Emin Mustafa Çelebi	Nakit
18	Hacı İlyas	Gayrimenkul vakıf
19	Abdüllatif Efendi	Nakit
20	Burak Bey Vakfı	Gayrimenkul vakıf
21	Arife ve Muhsine hatunlar	Nakit
22	Sinan (..?)	Nakit
23	(..?) Baş İbrahim Bey	Nakit
24	Şeyh Abdülaziz Efendi	Nakit
25	Kara Mehmed	Nakit
26	Debbağ el-Hac Hüseyin	Gayrimenkul vakıf

27	Fatıma bnt Hacı Hasan	Gayrimenkul vakıf
28	Seyyid Sadeddin Çelebi	Gayrimenkul vakıf
29	Çopi Hacı Mustafa	Gayrimenkul vakıf
30	Meryem Hatun	Gayrimenkul vakıf
31	Zevce-i Arnavudzâde Huma bnt. Osman Bey	Nakit
32	(...?)	Gayrimenkul vakıf
33	Fatıma Hatun	Gayrimenkul vakıf
34	Çadırcı Mustafa Çelebi	Gayrimenkul vakıf
35	Naciye Hatun	Gayrimenkul vakıf
36	Ali Efendi	Gayrimenkul vakıf
37	Sultan Hatun	Gayrimenkul vakıf
38	Yunus Halil b. Mustafa	Gayrimenkul vakıf
39	Şerife bnt. Seyyid Yunus Çelebi	Nakit
40	Seyyid İbrahim Çelebi	Gayrimenkul vakıf
41	Hacı Abdurrahman	Nakit
42	Akçelizâde Hacı Ahmed Ağa	Nakit
43	Arnavudzâde Hasan Çelebi	Nakit
44	Hadim Yusuf Ağa	Nakit
45	Alime bnt. Derviş Çelebi	Nakit
46	Hacı Abu Bekir Ağa bina eylediği Cami	Nakit
47	Burma Camii hüddâmına meşrûta	Nakit
48	Raciye Hatun	Nakit
49	Hacı Receb	Gayrimenkul vakıf
50	Memi Çavuş	Gayrimenkul vakıf
51	Sağır Memi Çavuş	Gayrimenkul vakıf
52	Leylek Hacı Mahmud Efendi	Gayrimenkul vakıf
53	Kadı Muslihiddin Efendi	Gayrimenkul vakıf
54	Bey Tatarında vakı Çerkes Ali Paşa	Gayrimenkul vakıf
55	Yeğİnlü Hacı İbrahim	Nakit
56	Köse Mehmed	Nakit

57	Aişe Hatun bnt. Kadızade	Nakit
58	Mehmed Çavuş b. Hasan Çavuş	Nakit
59	Muharrem Paşa	Gayrimenkul vakıf
60	Bahtiyar Ali Ömer	Nakit
61	İbrahim Halil b. Süleyman	Nakit
62	Naibzâde Ahmed Efendi	Nakit
63	Kemikcizâde Ömer Ağa	Nakit
64	Hacı (..?) Hasan	Nakit
65	Bıyıklı Ahmed Bey	Vakf-ı cedid (Gayrimenkul)
66	Bıyıklı Ahmed Bey	Vakf-ı 'atik (Gayrimenkul)
67	Hacı Molla	Gayrimenkul vakıf
68	Hatib Hacı Mustafa Efendi	Gayrimenkul vakıf
69	Sitti Hatun	Gayrimenkul vakıf
70	Rahmetullah Efendi	Gayrimenkul vakıf
71	Davudzâde	Gayrimenkul vakıf
72	Baba Fazlı	Gayrimenkul vakıf
73	Mazlum Hatun	Nakit
74	(..?) Ali Çelebi	Gayrimenkul vakıf
75	Fatma bnt. Yazıcı Hasan	Gayrimenkul vakıf
76	Divane Müezzîn	Gayrimenkul vakıf
77	Şeyh Abdülfettah Efendi	Nakit
78	Aişe Hatun bnt. Hacı Ahmed	Nakit
79	Hacı Ahmed b. Mehmed	Nakit
80	Minâverzâde Mahmud Efendi	Nakit
81	Alime bnt. Hasan Bey	Nakit
82	Hacı Abdurrahman	Nakit
83	Kadı Yusuf Efendi	Nakit
84	Hacı Abdülgaffâr	Nakit
85	Fatıma Hatun	Nakit

86	Kara Sadi Devvân Ahmed Ağa	Nakit
87	Kara Mustafa	Nakit
88	Hacı Behram	Nakit
89	Kerime bnt. Hasan	Nakit
90	(..?)	Nakit
91	Dâr-ı Feza Camii kurbunda sebilhâne Saksonizâde Ahmed Efendi	Nakit
92	Odabaşı ve Kasaba mütevelisi olan İbrahim Halife	Gayrimenkul vakıf
93	Karabaş Şeyh Hasan Efendi	Nakit
94	Ahmed Efendi binası Cami hüddâmına	Nakit
95	Adile Hatun bnt. Mustafa	Nakit
96	Aişe bnt. Ahmed Efendi	Nakit
97	Hacı Ramazan b. Abdullah ve (..?) Hatun	Nakit
98	Fatıma bnt. Hasan Yazıcı Efendi	Nakit

Yukarıda bahsedildiği üzere aralarında Ekmekçizâde Ahmed Paşa'nın da bulunduğu devlet ileri gelenlerinin kurduğu vakıfların mevcudiyeti, para vakıflarının diğer vakıflara nazaran daha fazla sayıda olması listeden anlaşılan genel hususiyetlerdir. Ayrıca çeşitli meslek gruplarından vakıf sahibi olan Debbağ Hacı Hüseyin, Çadircı Musa Çelebi gibi esnaf ve zanaatkarların, Memi Çavuş, Mehmed Çavuş gibi askerîlerin, Kadı Yusuf Efendi, Hatib Hacı Mustafa Efendi gibi ulemadan kimselerin örnekledikleri üzere şehir toplumunun hemen her kesiminin vakıf müessesesiyle alakası olduğu görülmektedir. Bu durumun, dini saiklerin yanı sıra para vakıflarına yönelerek eldeki sermayeyi erimeden değerlendirme gayretinin şehir toplumunun genelinde karşılık bulmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Yenişehir'de vakıf kuranlar arasında 23 kadının bulunduğu, listeden anlaşılan kayda değer diğer bir husustur.

Ahmed Paşa'nın Yenişehir'deki Vakfı

Evliya Çelebi, 1668 senesinde Yenişehir'i ziyaret ettiğinde burada yirmiden fazla caminin bulunduğuna şahit olmuştu. Camilerin tamamının vakıflarının mamur olduğunu dile getiren Evliya, bunlardan başka kültürel hayatın canlılığına şahitlik eden medreseler, tekke ve zâviyelerden bahsetmişti (Evliyâ Çelebi, 2011, 2: s. 87-88). Gerçekten Yenişehir, bu dönemde dört medresesiyle ve tekkeleriyle Balkanlar'daki önde gelen kültür merkezlerinden biriydi. Ahmed Paşa'nın, Yenişehir'de inşa ettirmiş olduğu Kâdiri Zâviyesi ve bu zâviyenin ihtiyaçlarını karşılamak için kurmuş olduğu vakıf ile buranın kültür hayatına katkıda bulunan devlet adamları arasına girdiği söylenebilir.

Kaynaklarda *Etmekcizâde Ahmed Paşa'nın Nukûd ve Müsekkafât ve Zâviyesi Vakfı* (VGM, 667: 99) olarak da zikredilen bu vakıf, paşanın mülk edindiği gayrimenkulleri vakfetmesi bakımından sahih vakıf kategorisinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte söz konusu vakıf, kendisinden kira elde edilen mevkûfatı ihtiva etmesi itibarıyla *evkâf-ı müstegalle* kategorisine de girmektedir. Yani vakfa konu olan bina veya müesseselerin kendilerinden değil de kira gelirlerinden yararlanması şart koşulmuştur. Bu gelir kaynakları birtakım binaları içerdiğinden, vakfiyede bunları ifade etmek için "çatılı/tavanlı gelir kaynakları" anlamına gelen *müsekkafât* terimi kullanılmıştır (Yazır, 2020, s. 145-146). Gelir kaynakları arasında belirli bir miktar nakdin bulunması bu vakfi aynı zamanda *nukûd*, yani para vakfı kategorisine sokmaktadır (Yediyıldız, 1986, s. 153-163).

Bu vakfa ait olan vakfiye sureti incelendiğinde, söz konusu vakfın, nasıl kurulduğu, gayrimenkul ve menkul gelir kaynaklarının neler olduğu, elde edilen gelirin hangi şartlarla nerelere ve kimlere tahsis edildiği gibi konularda ayrıntılı malumata ulaşılır.⁹ Buna göre Ahmed Paşa, H. 24 Ramazan 1013/M. 13 Şubat 1605 tarihinde, adamı Behmen Ağa vekaletiyle Tırhala kadılığının tescil ettiği bir vakıf tesis etmiştir. Kurmuş olduğu vakfa kendi tasarrufunda olan 250.000 akçenin yanı sıra Yenişehir'de Leblebiciler çarşısı ile Gazi Ömer Bey hanı arasında bulunan, iki tarafında umumi yol, diğer iki tarafında ise Ömer Bey ve Burak Bey vakıflarına ait dükkanlar bulunan 33 adet ayakbacı (haffâf) dükkanını vakfetmiştir. Cami-i Atik mahallesinde bulunan kendi yaptırdığı hamam, hamama bitişik bir ekmekçi dükkanı ile on bakkal dükkanı vakfedilen diğer gayrimenkullerdir. Gayrimenkullerin ve nakit meblağın vakıf bünyesinde tasarrufu için Ebruzâde Mehmed Efendi müteveli tayin edilmiştir. Vakfedilen nakdin işletilmesinde senelik % 15'lik bir kâr (ribh) oranı belirlenmiş, bu kâr oranıyla sene başlarında ihtiyaç sahiplerine kredi/borç verilmesi, verilen borçlardan elde edilen şer'î kârın (irbâh-ı helâl) vakfın gelirine dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Vakfa ait gayrimenkullerden ise kiralama yoluyla gelir elde edilmesi öngörülmüştür (VGM, 625: 116).

Vakfedilen nakit ve gayrimenkullerden elde edilen gelirin, Ahmed Paşa'nın Yenişehir'de Gazi Ömer Bey camininin bitişiğinde inşa ettirdiği Kâdiri Zâviyesiyle ilgili ihtiyaçlara harcanması şart koşulmuştur. Ayrıca zâviyenin vakfın kurulduğu tarihte şeyhliğini yapmakta olan Kâdiri halifelerinden Şeyh Seyyid Yahya Efendi'ye, haftanın belirli günleri zikir merasimi yaptırması ve diğer dini vazifeleri yerine getirmesi şartıyla günlük toplam 50 akçe yevmiye tahsis edilmiştir. Yahya Efendi'nin vefatından sonra şeyhliği onun evladından olanların yapması şart koşulmuştur. Zikirhân, müezzin, kayyım gibi dini görevliler ile zâviye müstemilatında bulunan altı adet odada kalan dervişlere günlük ikişer akçe tahsis edilmiştir. Yevmiye bağlanan dervişlerin haftanın belirli günlerinde birtakım dini hizmetleri yerine getirmeleri istenmiştir. Vakfiyede, zâviye ve burada yaşayanların maddi gereksinimleri de düşünülmüştür. Tamirat işlerine günlük iki akçe, kandillerin yağına beş akçe, şeyh ve dervişlerin günlük gıda ihtiyaçlarına ise günlük 75 akçe tahsis edilmesi şart koşulmuştur. Ahmed Paşa'nın vakıf şartlarına Selanik'te inşa ettirdiği Mevlevihâne'de yaşayan şeyh ve dervişlerin günlük yemek ihtiyacı için günlük 150 akçe sarf edilmesini şart koşması dikkat çekmektedir (VGM, 625: 117).

⁹ (VGM, 625: 116-117) Ahmed Paşa'nın vakfının vakfiyesi yayınlanmıştır. Bkz. (Mete & Oğuz, 2017: 5/234-236).

Vakfiyenin bundan sonraki kısmında, vakıf görevlileri ve bunlara bağlanan günlük tahsisat miktarları zikredilir. Buna göre müteveli tayin edilen Ebruzâde Mehmed Efendi, hayatta olduğu süre boyunca günlük 12 akçe alacaktır. Muhtemelen ilmiye veya tarikat çevresinden olan Mehmed Efendi vefat edince tevliyet işini, dindar ve işleri görebilecek olgunlukta olan bir tüccarın görmesi şart koşulmuştur. Vakfın finansal işlevi düşünülerek, gelirlerinin gerektiği gibi korunması ve işletilmesi adına asker taifesinden birinin mütevelliliğe getirilmemesi ön görülmüştür. Vakfın gelirleri ve diğer işlemlerin takibiyle ilgili kayıtların tutulmasında görevli kâtibin günde beş akçe alması şart koşulmuş, vakfa bağlı gayrimenkullerden kira gelirlerini ve şahıs ve gruplara verilmiş olan borçları tahsile görevli *câbinin* ise günlük altı akçe alması uygun görülmüştür. Kâtip ve *câbinin* vefatları durumunda, müteveli ve kadının ortak kararıyla yerlerine işten anlayan kimselerin getirilmesi gerekli görülmüştür. Vakfın maliye ve diğer idari işlerinin kontrolünden, zâviye şeyhi doğrudan sorumlu tutulup (hasbî nazır), bu işleri yürütmekle görevli olan müteveli, kâtip ve *câbinin* işlerini yerine getirip getirmediklerinin takibi şeyhin uhdesine bırakılmıştır. Böylece, söz konusu görevlilerin işlerini aksatmaları ya da suistimalleri durumunda görevlerinden azl olunmaları yetkisi zâviyenin şeyhine verilmiştir (VGM, 625: 117).

Vakfiyenin son kısmında, vakfın gayrimenkul ve nakit varlığının mevcut miktar ve haliyle korunması, vakıf tesis etmenin mantığı gereği kâr elde edilmesi için alınan önlemlere yer verilmiştir. Paranın değer kaybettiği bu dönemde, nakit meblağın işletilmesi için kudret sahibi tüccara borç olarak verilmesinin şart koşulması, mevcut nakit miktarında zayıtın yaşanmaması için uygun görülen önlemlerden biridir. Tüccar dışında, borcunu ödemedede zorlanacak fakir ahaliye ya da toplumda ilim ve irfan çevrelerinden olup ticaret veya başka ekonomik kesimlerle ilgisi bulunmayan kimselere borç verilmemesi bu konuda düşünülen diğer bir önlemdir. Borç verilirken karşılığında rehin gösterilmesi ve borca kefil olacak birinin gösterilmesi, yine vakfın nakit varlığının zayı olmaması adına alınan bir önlem olarak görülebilir. Vakfın mülkiyetindeki gayrimenkullerin korunması konusunda, bunların fiziksel durumlarının vakfedildikleri zamanki haliyle (rakabe) (Çalış, 2007, s. 427-428) muhafaza edilmesi şart koşulmuştur. Eğer bir arıza ya da zarar oluşmuşsa telafi edilip vakfın gerektirdiği kullanımın sürdürülmesi istenmiştir. Vakfın gelirinden, birtakım dini hizmetlerin yerine getirilmesi karşılığında yapılan ödemelerden (vazife) sonra kalan meblağın vakfın nakit varlığına (asl-ı vakf) eklenmesinin şart koşulması, yine vakfın zarar etmeden varlığını sürdürmesi adına alınan önlemlerden biri olarak görülebilir (VGM, 625: 117).

Ekmekçizâde Ahmed Paşa'nın, inşa ettirmiş olduğu Kâdiri Zâviyesinde yapılan dinî faaliyetleri desteklemek istediği, vakfiyeden sarıh bir şekilde anlaşılmaktadır. Paşanın inşa ettirdiği zâviyenin vakfına bağlanan gelir kaynaklarının hem *müsekkafât* olarak anılan gayrimenkullerden hem de 250.000 akçe nakitten oluştuğu zikredilmişti. Vakfa bağlanan gayrimenkuller ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2: Vakfa Bağlı Gayrimenkuller

Mevki	Mahalli	Cinsi	Miktarı	Açıklamalar
Yenişehir Merkez	Leblebiciler Çarşısıyla Gazi Ömer Bey Hanı arasında	Birbirine bitişik 33 adet ayakkabıcı (haffâf) dükkanı	33	İki tarafı Ömer Bey ve Burak Bey vakıflarına ait dükkanlar ve iki tarafı yol ile çevrilmiştir.
Yenişehir Merkez	Cami-i 'Atik Mahallesinde	Hamam	1	Bir tarafı Gazi Ömer Bey Hamamı ve bir tarafı Hüseyin Ağa hanesi ve iki tarafı yol ile çevrilmiştir
Yenişehir Merkez	Cami-i 'Atik Mahallesinde	Hamama bitişik bir adet ekmekçi dükkanı	1	Bir tarafı Gazi Ömer Bey Hamamı ve bir tarafı Hüseyin Ağa hanesi ve iki tarafı yol ile çevrilmiştir
Yenişehir Merkez	Cami-i 'Atik Mahallesinde	Hamama bitişik on adet bakkal dükkanı	10	Bir tarafı Gazi Ömer Bey Hamamı ve bir tarafı Hüseyin Ağa hanesi ve iki tarafı yol ile çevrilmiştir

Her iki kalemden elde edilen gelirden, paşanın ailesinden bir kimseye herhangi bir tahsisat yapılmamış olması, bu vakfın Akçelizâde'nin para vakfı gibi zürri vakıf değil, klasik hayrî vakıf kategorisinde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Vakfiyeyle ilgili kayıtlardan vakfın tevliyetinin aileden birine verilmediği anlaşılmaktadır. Bu husus da vakfın, dini ve toplumsal yarar gözetilerek tesis edilmiş bir vakıf olduğuna dair kanaati güçlendirmektedir. Ahmed Paşa'nın nakit vakfı, esnafa, tüccara ve ahaliye kredi temin edilmesi işlevini görürken, vakfedilen ayakkabıcı, ekmekçi ve bakkal dükkanları yine bu kollardaki esnafa, mesleklerini yürütebilecekleri mekanlar sağlanması bakımından önem arz etmekteydi. Böylece, ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinde, Yenişehir'deki diğer para vakıfları gibi Ahmed Paşa'nın vakfının da müspet bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Vakfın Muhasebesi

Vakfın, söz konusu zâviyenin masraf ve ödemelerini karşılamaya yönelik esas amacını ne ölçüde gerçekleştirebildiğini anlamak adına yukarıda bahsi geçen muhasebe

defteri önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca, vakıf bünyesinde yer alan nakit meblağın nasıl işletildiği, gayrimenkullerden ne kadar kira geliri elde edildiği, vakfın idari ve mali işlerine ne harcadığı gibi soruların cevaplarını yine bu defterdeki kayıtlarda bulmak mümkündür.

Defterde, Ahmed Paşa'nın vakfının muhasebesi hakkındaki kayıtların tarihlendiği zaman aralığı, Hicrî 1103 senesi Recebi başından 1104 senesi Muharremi başına gelinceye kadarki, senenin ikinci yarısına tekabül eden altı aylık dönemdir (19 Mart-12 Eylül 1692). Defterin tamamı incelendiğinde diğer vakıflarla ilgili olarak, 1103 senesinin tamamında (24 Eylül 1691-11 Eylül 1692) gerçekleştirilen işlemlere ait muhasebe kayıtlarına yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla, vakıfların gelirleri toplamına göre yapılan listede on üçüncü sırada yer alan Ahmed Paşa'nın vakfının, diğer altı ayda muhasebeleşen gelir bakiyesinin artmış olması ihtimal dahilindedir. Bu da vakfın, Yenişehir'de yüksek gelir getiren vakıflardan biri olarak listede daha üst sıralara yerleşmesi anlamına gelir. Bağlanmış olan gayrimenkullerden elde edilen kira gelirlerinin etkisiyle vakfın gelirleri yekunu, bir yıl için hesaplandığında Yenişehir'deki vakıfların gelir ortalamasını geçmektedir.¹⁰

Tablo 3: Yenişehir'deki Vakıfların Gelir-Giderleri

No	Vakfın Adı	Türü	Mal-ı Vakıf (Kuruş)	Hasıl (Akçe)	Masraflar (Akçe)	Kalan (Akçe)
5	Şeyh Abdülaziz Efendi	Nakit	5.460	122.130	83.483	38.692
2	Mekikcizâde ? Ömer Ağa	Nakit	6.765,5	121.782	66.411	55.371
3	Hacı Musa Ağa	Nakit	5.638	99.684	58.225	41.459
4	Abdüllatif Efendi	Nakit	3.700	67.800	28.060	39.740
5	Bıyıklı Ahmed Bey	Vakf-ı 'atik	3.530	58.860	32.206	26.654
6	Akçelizâde Hacı Ahmed Ağa	Nakit	14.807	56.307	38.388	17.919
7	Seyyid Hacı Ali	Nakit	3.000	54.000	26.781	27.219
8	Leylek Hacı Mahmud Efendi	Vakıf	3.000	54.000	29.872	24.128
9	Kadı Muslihiddin Efendi	Vakıf Nakit	2.430	52.140	49.643	294.060
10	Bey Tatarında vâkı' Çerkes Ali Paşa	Vakıf	2.788,3	50.440	31.764	18.676
11	Fatıma Hatun Yenişehir'de sakine	Nakit	2.640	47.520	26.212	21.308
12	Bıyıklı Ahmed Bey	Vakf-ı cedidi	3.714	46.000	8.520	37.480

¹⁰ Burada yapılan listede vakıfları çeşitli muhasebe kalemleriyle bir arada gösterme amacı güdülmüştür. Ahmed Paşa'nın vakfının da dahil olduğu bir sıralama yapabilmek için bu vakfın bir senelik muhasebe kayıtlarının bulunmasının gerekli olduğu malumdur. Yine de vakfın altı aylık değerleri, senelik olarak hesaplanınca toplam hasılat olarak 68.450 akçeyle diğer vakıflar arasında beşinci sıraya yerleşeceği anlaşılmaktadır.

13	Ekmekçizâde Ahmed Paşa	Vakıf Nakit	296	34.220	10.463	23.762
14	Seyyid Sadeddin Çelebi	Vakıf	1.157	20.970	6.823	14.147
15	Şeyh Abdülfettah Efendi	Nakit	10.062	18.117	3.072	15.045

Ahmed Paşa'nın vakfettiği yaklaşık 2.083,3 kuruşa tekabül eden 250.000 akçeden, 206,5 kuruşluk meblağ borç olarak dağıtılmıştır. Bu meblağın 96,5 kuruşu Yenişehir'e bağlı Çatalca kasabasından Rüstem Bey, kardeşi Ahmed Bey ve kethüdası Hacı Şaban'a, 100 kuruşu Doğanlı Boğazi köyü ahalisine, on kuruşu ise Söylemez köyünden Ali Beşe'ye verilmiştir. Borçlulardan Rüstem Bey, kardeşi ve kethüdası vakfiyede şart koşulduğu üzere birbirlerine kefil olmuşlardır. Doğanlı Boğazi köyü ahalisi de yine kendi aralarında her biri diğerine kefil olmuşlardır. Doğanlı Boğazi köyü ahalisi fakir olduğundan borcunun tamamını ödeyememiş, asker olduğu anlaşılan Ali Beşe ise borcunu inkâr ederek ödememe yoluna gitmiştir. Bu durumda dağıtılan 206,5 kuruştan Rüstem Bey'e verilen 96,5 kuruşa altı aylık dönem için %7,5 kâr oranıyla isabet eden yaklaşık 7,22 kuruşluk bir kârın (rıbh) tahsil edilebilmiş olduğu tespitini yapmak mümkündür. Gelirler kısmının sonundaki *yekûn* kaydından, verilen borçların işletilmesinden 1.500 akçelik bir gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Bu meblağın, Rüstem Bey'den tahsil edilen kısmı olan yaklaşık 7,22 kuruş, 868,5 akçeye tekabül ettiğine göre, Doğanlı Boğazi köyü sakinlerinden yaklaşık 5,2 kuruşa tekabül eden 631,5 akçelik bir meblağın tahsil edilebildiği anlaşılır. Böylece, Akçelizâde'nin vakfında olduğu gibi (Salakidis, 2011, s. 71-72) Ahmed Paşa'nın para vakfında da, inkâr edilen ve eksik ödenmiş olan borçlar nedeniyle, bu altı aylık zaman zarfında beklenen kârın elde edilemediği ortaya çıkmaktadır.

Vakfın gayrimenkul varlığından elde edilen kira gelirlerine gelince hamam ve diğer dükkanların kira sözleşmesi gereği tahsili öngörülen peşin ve altı aylık kira bedelleri sorunsuz bir şekilde toplanmış görünmektedir. Buna göre 32.725 akçelik bir kira geliri elde edilmiştir. Kira gelirin ek olarak vakıf malından murabaha yoluyla işletilen paradan elde edilen 1.500 akçelik bir gelire toplamda vakfın geliri 34.225 akçeye ulaşmıştır.¹¹

Vakıf bünyesinde yapılan masraflardan katıplık hizmetlerine 1.080 akçe, vakıf gelirlerinin tahsildarlığına (*cibâyet*) 1.080 akçe, mütevelliyeye verilen ücrete 2.160 akçe, mahkeme masraflarına 60 akçe, muhasebe masraflarına 460 akçe, zâviyenin arazisine ödenen kiraya 1.140 akçe, yine zâviyenin su kuyusuna ödenen kiraya 900 akçe, ayakkabıcıların dükkanlarında ve hamamda yapılan tamirat ve işlemlere 3.593 akçe olmak üzere verilen ücret ve harcamaların toplam tutarı 10.463 akçedir. Bu masraflar çıktıktan sonra vakfa kalan kira geliri ise 23.762 akçe olmuştur.¹²

Vakfiyede belirtildiği üzere zâviye için yerine getirilen hizmetler karşılığında yapılan ödemeler (vazife) ve vakıf bütçesinden ayrılan tahsisatların toplam tutarı 324 akçedir. Bu kapsamda ödeme yapılması öngörülen kalemler ise şunlardır:

¹¹ İSAM, KSA, Yenişehir Muhasebe, nr. 33, s. 5.

¹² İSAM, KSA, Yenişehir Muhasebe, nr. 33, s. 6.

Vakfiyede belirtildiği üzere zâviye için yerine getirilen hizmetler karşılığında yapılan ödemeler (vazife) ve vakıf bütçesinden ayrılan tahsisatların toplam tutarı 324 akçedir. Bu kapsamda ödeme yapılması öngörülen kalemler ise şunlardır:¹³

- Zaviye şeyhi Seyyid Mahmud Efendiye günlük 30 akçe
- Şeyh Seyyid Mahmud Efendiye imameti şartıyla günlük 20 akçe
- Zaviyedeki zikirle meşgul olan dervişe günlük 2 akçe
- Müezzine günlük 2 akçe
- Kayyıma günlük 2 akçe
- Zaviyedeki altı hücrede kalan dervişlere günlük 2'şer akçeden 12 akçe
- Zaviyenin kandillerinin günlük yağ ihtiyacı için 5 akçe
- Şeyh ve dervişlerin günlük yemekleri için 75 akçe
- Zaviyenin tamiratına günlük 2 akçe

- Selanik'te bulunan Mevlevi tekkesinin mürtezikasına yemek masrafı olarak günlük 150 akçe

Vakfın sağladığı gelire karşılansması hedeflenen dinî ve hayrî hizmetlerde kullanılması öngörülen, altı aylık tutar, 23.700 akçedir. Böylelikle, muhasebe kayıtlarından vakfa kaldığı anlaşılın kira geliri olan 23.762 akçeyle bu hizmetlerin karşılanabildiği söylenebilir. Bu verilerden, 1692 senesi muhasebe kayıtlarına göre Ahmed Paşa'nın para ve gayrimenkul vakfının 44 dükkan ve bir hamamdan oluşan gayrimenkul varlığının, nakit varlığına nazaran vakfın hedefinin gerçekleştirilmesinde daha etkili olduğu anlaşılmaktadır. Kâdiri zaviyesindeki dervişlere ve din görevlilerine ayrılan 174 akçelik meblağa yakın miktarda bir meblağın Selanik'teki Mevlevihâne'nin ihtiyaçlarına tahsis edilmesi, vakıflar arasında gerçekleşen yardımlaşmayı örneklendirmesi nedeniyle önemli bir veridir. Benzer bir yardımın, Yenişehir'de Turhan, Ömer ve Ahmed beylerin vakıflarından, 17. ve 18. yüzyılda Kâdiri Zâviyesi sakinlerine yapıldığı anlaşılmaktadır (VGM, 1168: 67).

Vakfın İdaresi

Vakfın 1605 yılına ait vakfiyesinde, bağlı olduğu Kâdiri Zâviyesi şeyhlerinin, hasbî nazır oldukları belirtilmektedir. Bu ifade, şeyhlerin, gönüllü olarak veya vakfın kuruluş amacı gereği doğal bir hakla, vakıf işlerine nezaret edeceklerinin kararlaştırıldığını göstermektedir. Vakfın üst-yönetimdeki nâzırları ise şeyhülislam olmuşturlardır. Dolayısıyla mütevellî ve zâviyede şeyhlik yapan kimselerle ilgili bazı meselelerin hallinde, tayin ve vazife tevcihlerinde şeyhülislamın görüşleri önemliydi. Ama vakıf işlerini yerinde kontrol eden yine şeyhler oluyordu. Bazı arşiv kayıtlarından 17. yüzyılda zâviye şeyhlerinin bizzat tevliyet işini üstlendikleri anlaşılmaktadır (BOA, İE. EV: 3-329).

¹³ İSAM, KSA, Yenişehir Muhasebe, nr. 33, s. 6.

Zâviye şeyhlerinin vakfın genel kontrolü görevini (hasbî nazır) yürüttüklerine dair örneklerden birinde, 1708 senesinde, zâviyenin şeyhi olan Seyyid Mahmud Efendi, vakfiyede dindar ve iş bilen olgun bir tüccarın tevliyete getirilmesi şartı varken buna aldırış etmeyen Ahmed b. Abdurrahman isimli şahsın tüccar olmadığı halde mütevelliliği ele geçirdiğini böylece vakfiyede belirtilen tevliyete tayin olunma şartlarının ihlal edildiğini Yenişehir kadısı Molla Mustafa Efendi'ye arz etmiştir. Mahmud Efendi, arzında ayrıca, Ahmed'in görevden el çektirilerek yerine tüccardan Mustafa Halife'nin getirilmesini istemiştir. Vakfiyeden araştırıldığında şartın Mahmud Efendi'nin dediği gibi olduğu anlaşılınca, onun müteveli yapmak istediği Mustafa Halife'nin mütevelliliği getirilmesine dair işlemlere başlanmıştır (VGM, 656: 53).

Mütevelliliğe vakfiye şartına uygun kimselerin getirilmesi konusu zaman zaman gündeme gelmeye devam etmiştir. Şeyhülislama ulaşan Mayıs 1766'ya tarihlenen bir arza göre Derviş Ahmed b. Şeyh Hasan,¹⁴ Ahmed Paşa'nın Yenişehir'deki *nukûd ve müsekkafât ve zâviyesi vakfından* günlük 12 akçe, Selanik'teki *Mevlevîhâne Vakfı*'ndan ise günlük 21 akçe vazife alıp bunun karşılığında iki vakfın tevliyetini üzerinde bulunduruyordu. Ancak kendisinin öldüğü bildirilerek bu iki tevliyetten Yenişehir'de olanı Seyyid Hacı İsmail'e, Selanik'te olanı ise Derviş Ali Halife'ye verildi. Bunun üzerine muhtemelen şeyhin müritleri, Ahmed Efendi'nin halen hayatta olduğunu bildirip, tevliyetleri geri istedilerse de olumlu bir sonuç alamadılar. Zira, Küçük Evkâf Muhasebesi kalemine bağlı olan bu iki vakıfla ilgili kayıtlara bakıldı ve burada resmen gerçekleştiği görülen tevcihlerin kabul edilmesine karar verildi (VGM, 667: 100). Selanik'teki Mevlevîhâne'nin şeyhi olduğu anlaşılan Derviş Ahmed'in, tevliyetinin devam etmesine dair müracaatının sonuç vermemesinde, vâkîfın tevliyet konusundaki, bu vakıfta lehtar veya vazife sahibi olmayan tüccardan birine verilmesi şartının yine etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu şartın aksine Derviş Ahmed, Yenişehir'deki zâviye ve nakit vakfının tevliyetini üzerine almıştı. Ancak hem Selanik'teki Mevlevîhâne'ye ilişkin şeyhlik ve müteveli vazifelerini hem de Yenişehir'deki vakfın tevliyetini yürütmek istemesi, Yenişehir'deki vakfa bağlı zâviyenin ihmal edilmesinde etkili olmuşa benzemektedir. Anlaşılan o ki, Selanik'le burası arasında bir hayli mesafe olması zâviyeyle yeterince ilgilenilmesini zorlaştırmıştır. Bu ihmalkarlık nedeniyle zâviye ve müstemilatı harap olmaya yüz tutmuştur. Nihayetinde vakfın lehine bir karar verilerek Derviş Ahmed'in, şartları zorlayarak vakıflara zarar verecek bir biçimde her iki vakıfta sürdürdüğü mütevellilik görevlerine son verilmiştir (VGM, 667: 99).

Yenişehir'deki zâviyenin şeyhliğine, muhtemelen zâviyenin ilk şeyhi olan Seyyid Yahya Efendi'nin soyundan gelenlerin tayini konusunda vâkîfın şartı olmasına rağmen kimi zaman bu şarta uyulmadığı, başkalarının birtakım yollarla zâviye şeyhliği beratını elde ettikleri görülüyordu. Böyle olduğunda bu durum şeyhülislama bildirilerek vakfiye şartına uygun tayin yapılması isteniyordu. Bu konuda Seyyid Yahya'nın soyundan olduğunu ifade eden ve aynı ismi taşıyan bir şahıs, 1801 Ocak'ında Yenişehir kadısına sunduğu arzda, zâviyenin şeyhlerinden Halil Efendi vefat ettikten sonra şeyhliğin vakfiye şartına uymayan kimselerin eline geçtiğini belirtip kendisine tevcih edilmesini istemiştir. Konunun, kadı aracılığıyla vakfın nazırı olan dönemin şeyhülislama Ömer Hulusi Efendi'ye

¹⁴ Bu zatın 1764 senesinde aynı şartlarla zâviyenin şeyhliğini der-uhde ettiğine dair bir kayıt için bkz. (VGM, 1168: 67).

bildirildiği, şeyhülislamın işaretiyle arz sahibinin isteği gereğince tevcihin yapıldığı anlaşılmaktadır (VGM, 677: 47).

Zâviye şeyhliğine tayinde, belirli bir soya mensubiyetin yanı sıra bu soydan gelenler arasında en olgun (erşed) ve dini bütün olanın (eslah) şeyhliğe seçilmesi şartı aranmıştır. Şart koşulan soydan gelenin küçük yaşta olmasından dolayı bazen, şeyhin belirlenmesinde problem yaşanabilmiştir. Bu gibi durumlarda şartın fiiliyata geçirilmesi tehir edilebiliyordu. 1828 senesinde zâviyenin şeyhliğini yapan zat vefat ettiğinde oğlu Seyyid Gâlib Halife’nin küçük yaşta olması böyle bir tehiri gerektirmiştir. Gâlib Halife büyüyünceye kadar onun yerine zâviyenin şeyhliğine getirilmesi öngörülen kimsenin bazı ek şartlar taşıması gerektiği kararlaştırıldı. Buna göre seçilecek şeyhin Yenişehir’deki diğer tarikatların şeyhlerince tanınan, Ehl-i Sünnet inanç esaslarına bağlı ve Kâdiri tarikatının ayin ve erkânına vâkıf olan biri olması gerekiyordu. Meselenin bu şekilde halledilmesine dair karara varılmasında o dönemde Kâdiri tarikatına bağlı *Pîrî Sâni Hazret-i İsmail-i Rûmî Asitânesi*’nin post-nişini olan Şeyh Mehmed Emin el-Kâdiri’nin arz vermesi etkili olmuştur. Tatbikatın bu şeyh efendinin arzına göre gerçekleştirilmesine dönemin şeyhülislamı Bostancızâde Seyyid Abdülvehhâb Efendi’nin onay verdiği anlaşılmaktadır (VGM, 692: 164).

Vakıfların idaresinde önemli bir yere sahip olan katipler, orta ve büyük çapta olan vakıfların idareye ve maliyeye ilişkin kayıtlarının tutulmasında mütevelliyeye yardımcı olan görevlilerdi (Genca, 2014, s. 535). Vakıflara ait kira ve diğer gelirlerin toplanmasından ise, *câbi* adı verilen görevliler sorumluydu (Bulut, 2019, s. 24). Ahmed Paşa’nın vakfında bu iki görevlinin, vakfiye şartlarına göre zâviye şeyhinin yönlendirmesi ve kadının izniyle işin ehli kimseler arasından seçilmesi gerekiyordu. Ancak ilgili görevlere yapılan tayinlere ilişkin kayıtlara bakıldığında, şarta uygun tayinler yapılabildiği gibi (VGM, 1168:111), kimi zaman bu tayinlerin babadan oğula devir şeklinde ya da önceki görevli vârissiz vefat etmişse kardeşine devir şeklinde (VGM, 1168: 87) gerçekleştirildiği görülmektedir. Vakfın idaresiyle ilgili olarak kadıların, bazen vakfın gelirlerinin tahsili konusuna müdahale etmeye yeltendiklerini düşündüren vakalara rastlanabiliyordu. Bu vakalardan birinde, 1668 senesinde Yenişehir kadısı Abdülbaki Efendi, vakfın câbisi Seyyid Yusuf’un firar ettiğini iddia edip yerine Seyyid Bahaeddin’in getirilmesini arz etmiştir (BOA, İE. EV: 17-1995). Ancak ertesi sene firar ettiği iddia edilen Seyyid Yusuf tarafından merkeze gönderilen başka bir arzda, kadının kendisinin elinden bu görevi zorla aldığı bildirilmiştir. Bu arzda ayrıca Seyyid Yusuf, elinde beratının olduğunu ifade etmiştir. Yapılan araştırma neticesinde Seyyid Yusuf’un elindeki beratın sahih olduğu anlaşılmış ve görevin kendisine iadesine karar verilmiştir (BOA, İE. EV: 3-343).

Sonuç

Orta Yunanistan’da, Yenişehir adıyla kurulan Osmanlı şehri, Rumeli’nin fethinde önemli bir role sahip olan akıncı ailelerinden biri olan Turhanoğulları’nın kurdukları vakıflarla dinî, kültürel ve toplumsal boyutlarıyla teşkil ve tahkim edilmiştir. İlk yüzyıllarda tesis edilen gazi vakıflarından sonra, 16. yüzyılda uluslararası alanda cereyan eden ekonomik gelişmelerin etkisiyle para vakıflarının, diğer Rumeli şehirlerinde olduğu gibi Yenişehir’de de sayılarının arttığı görülmüştür. Müslüman ahalinin, şer’î ölçüler

içinde kalınarak kredi/borç ihtiyacının karşılanması ve parasını işletme imkânının sağlanması, bu vakıflar sayesinde gerçekleştirilmiştir. 17. yüzyılın sonlarında Yenişehir’de tesis edilmiş olan vakıfların ekseriyetini para vakıflarının oluşturması, ahalinin, dini meşruiyetin verdiği emniyet duygusunun yanı sıra ekonomik zorunlulukların etkisiyle bu kurumlara ne ölçüde rağbet ettiğini göstermektedir.

Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Rumeli’nin çeşitli şehirlerinde kurduğu hayrî vakıflarla bu şehirlerde dinî, toplumsal ve kültürel hayatın devamlılığını desteklemiştir. Paşa, Rumeli’de Gümölcine, Selanik, Yenişehir ve Samakov gibi sancak ve kaza merkezlerinde vakıflar kurmuştur. Yenişehir’de tesis etmiş olduğu *Etmekcizâde Ahmed Paşa’nın Nukûd ve Müsekkafât ve Zâviyesi Vakfı* adıyla anılan vakıf, şehirdeki diğer vakıflar gibi, bireysel ve grup olarak duyulan kredi/borç ihtiyacının karşılanmasında ahaliye destek olmuştur. Vakfın nakit varlığı şehirdeki diğer vakıflarla karşılaştırıldığında mütevazi kalmaktadır. Ancak 44 dükkan ve bir hamamdan oluşan gayrimenkul varlığı, bunlardan elde edilen kira gelirleriyle vakıf adına önemli bir finansal destek imkânı oluşturmuştur. Bunun yanında vakfa bağlı dükkanların, şehir esnafına mesleklerini devam ettirebilecekleri mekanlar sağladıkları söylenebilir.

Para vakfından ve gayrimenkullerden elde edilen gelirlerle desteklenmesi hedeflenen asıl müessese, Ahmed Paşa’nın bizzat yaptırdığı Kâdiri Zâviyesi’dir. Muhasebe kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla 17. yüzyılda söz konusu zâviyenin ihtiyaçları vakfiyede belirtildiği şekliyle karşılanabilmiştir. Vakfın idari ve mali işlerinden sorumlu olan müteveli, kâtip ve *câbi* gibi görevlilerin kontrolünden zâviyenin şeyhinin bizzat sorumlu tutulması, vakıf bünyesindeki zâviyenin, vakfın kuruluş amacı bakımından önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Evkâf. (C. EV.): 31-1525; 517-26144.

Cevdet Belediye. (C. BLD.): 116-5799.

Ali Emiri IV. Mehmed. (AE. SMMD. IV): 100-11718.

İbnülemin Vakıf. (İE. EV.): 3-329;17-1995.

İbnülemin Tevcihat. (İE. TCT.): 25-2614.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)

Defter no: 625, 656, 667, 677, 692, 1168.

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İsam), Kadı Sicilleri Arşivi (KSA)

Tırhala Yenişehir-i Fener Vakıfları Muhasebe Sicil Defteri, no: 33.

Yayınlanmış Kaynaklar

- Ahmed Bâdî Efendi. (2014). Riyâz-ı Belde-i Edirne, 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne’si (R. Gündoğdu & N. Adıgüzel, Çev.; C. 2/2). Trakya Üniversitesi.
- Ateş, H. (2009). Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi. İstanbul Üniversitesi.
- Berki, A. H. (1962). Hukukî ve İctimâî Bakımdan Vakıf. Vakıflar Dergisi, 5, 9-13.
- Bulut, M. (Ed.). (2019). Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları (C. 1). İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Çalış, H. (2007). Rakabe. İçinde DİA (C. 34, ss. 427-428). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Değerli, A. (2017). Turahanzade Ömer ve Oğlu Hasan Bey’in Tırhala Sancağı’ndaki Vakıfları (1484-1881). Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute, 2017(26), 12-31. <https://doi.org/10.5505/pausbed.2017.79037>
- Evliyâ Çelebi. (2011). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi—2, 7-10. Kitaplar, Dizin: C. II (M. S. Koz, Ed.). Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Eyice, S. (1994). Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi. İçinde DİA (C. 10, ss. 547-548). TDV Yayınları. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/10/C10004032.pdf>
- Genca, E. (2014). Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-I Hümayun Nezareti). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 72/1, 531-554.
- Halaçoğlu, Y. (1974). Teselya Yenişehiri ve Türk Eserleri Hakkında Bir Araştırma. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 2-3, 89-100. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/12814>
- Katib Çelebi. (2016). Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/ 1591-1655)] I: C. I (Z. Aybıcım, Ed.). Çamlıca Yayınevi.
- Kayapınar, L. (2005). Teselya Bölgesinin Fatih Turan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(10), Article 10. <https://doi.org/10.11616/AbantSbe.166>
- Kılıç, A. (2014). Bir Osmanlı Akıncı Beyi Gazi Evrenos Bey. İthaki Yayınları.
- Kiel, M. (2013). Yenişehir. İçinde DİA (C. 43, ss. 473-476). TDV Yayınları. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/43/C43014069.pdf>
- Koç, M. (2004). Babilden Baleybelene: İlk Yapma Dil, İlk Kutsal Dil. Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, 5, 211-240.
- Mete, Z., & Oğuz, M. (2017). Balkanlar’da Osmanlı Vakıfları: Vakfiyeler, Yunanistan (H. Eren, Ed.; F. Bayat & S. Ünay, Çev.; C. 4). IRCICA.
- Naima, M. E. (2007). Tarih-i Na’ima: Ravzatü’l-Hüseyn fi Hulasati Ahbari’l-Hafikayn (M. İpşirli, Çev.; C. 1-4). TTK.
- Parlak, C. (2015). Gümölcine’de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfı (XVII-XVIII. Yüzyıllar). Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(10), 199-235.
- Parlak, C. (2019). Selanik Mevlevihânesi (Evkâfı ve Yönetim Sorunları). Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, V/2, 47-76.

- Peçevi İbrahim Efendi. (1982). Peçevi Tarihi (B. S. Baykal, Çev.; C. 2). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sağırılı, A. (2000). Mehmed B. Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)nin Nuhbetüt-Tevârih vel-Ahbârı ve Târîh-i Âl-i Osmanı (Metinleri, Tahlilleri). İstanbul Üniversitesi.
- Salakidis, G. (2011). 17. Yüzyılda Yenişehir-i Fenârlı Akçelizade el-Hac Ahmed Ağa'nın Nakit Vakfı ve Şehirdeki Meşhur Mevlevihane. Vakıflar Dergisi, 35, 61-79.
- Yazır, E. M. H. (2020). Osmanlı Vakıf Hukukuna Giriş: Ahkâm-ı Evkâf. Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Yedi yıldız, B. (1986). Vakıf. İçinde İslam Ansiklopedisi (C. 13, s. 153-172). Milli Eğitim Basımevi.
- Yücel, E. (1968). Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi. Arkitekt, 38 (331), 132-134.